

Het Decembermoordenproces: een bastion voor de Surinaamse rechtsstaat

Mr. G. Spong

EERSTE DEEL

1. In de nacht van 7 op 8 december 1982 werden 15 prominente Surinamers op brute wijze gearresteerd en overgebracht naar Fort Zeelandia, destijds een militair hoofdkwartier. Onder hen bevonden zich wetenschappers, journalisten, advocaten, zakenlieden en militairen.¹ Binnen 12 tot 18 uur waren ze dood. Geëxecuteerd. Volgens getuigen nadat ze hun doodvonnis kort tevoren door de bevelhebber van het leger, Desi Bouterse, hadden horen uitspreken. Vanuit hun gemeenschappelijk cel werden ze één voor één voor hem geleid. Nadat ze hun “doodsvonnis” te horen hadden kregen, werden de meesten eerst gemarteld en daarna op één van de bastions van het fort, Bastion Veere, doodgeschoten. De kogelgaten zitten daar nog in de muur. U kunt ze zien via Google. Ruim 20 jaar later blijkt uit sectierapporten dat veel van de slachtoffers van achteren kogelinschotverwondingen hadden alsook gebroken kaken en sleutelbeenderen en andere letsels die op marteling wijzen. De nabestaanden kregen de lijken de volgende dag, op 9 december, te zien. En die dag zou Bouterse ’s avonds in een verklaring op de Surinaamse TV het fabeltje rondbazuinen dat de gevangenen op de vlucht waren doodgeschoten.

2. In Suriname is in 2015 de maximumduur van de tijdelijke gevangenisstraf verhoogd tot vijftig jaar², maar vóór die wijziging werd moord bedreigd met levenslange gevangenisstraf, tijdelijke gevangenisstraf van ten hoogste twintig (20) jaar of de doodstraf. En vóór 2015 bedroeg de verjaringstermijn voor

¹ Bouterse pleegde op 25 februari 1980 een staatsgreep. De militairen onder de slachtoffers van de Decembermoorden waren Soerindre Rambocus en Jiwansingh Sheombar. Zij waren beiden veroordeeld voor de tweede coup poging tegen Bouterse op 11 maart 1982. De eerste coup poging tegen Bouterse was een jaar eerder, op 15 maart 1981.

² Artt. 11 en 349 Sur. WvSr zoals gewijzigd bij Wet van 30 maart 2015, S.B. 2015, no. 44.

misdrijven waarop levenslange gevangenisstraf of de doodstraf is gesteld achttien (18) jaren vanaf de dag waarop het feit is gepleegd. In deze zaak zijn de oude bepalingen van toepassing.

3. Lange tijd zag het ernaar uit dat de Decembermoorden zouden verjaren. Maar tegen het eind van de verjaringstermijn dienden de vereniging ‘Organisatie voor Gerechtigheid en Vrede’ en negen andere verenigingen op 15 maart 2000 een verzoekschrift in bij het Hof van Justitie, waarin werd geklaagd over het niet instellen van vervolging tegen Bouterse en zijn mededaders voor het medeplegen van moord. Die procedure is vergelijkbaar met onze art. 12 Sv-procedure waarin het beklag over het niet vervolgen van strafbare feiten is geregeld, al volstaat het Surinaamse wetboek met één artikel (art. 4) en wijdt het Nederlandse wetboek er 15 artikelen aan.³

4. Het Surinaamse Openbaar Ministerie heeft deze beklagprocedure van meet af aan gesaboteerd. Zo voldeed het niet aan de opdracht van het Hof van Justitie om aangaande het beklag schriftelijk verslag te doen.⁴ Ook nadat het hof het OM uitstel had verleend om het verlangde verslag uit te brengen, liet het OM dat achterwege. Daarmee handelde het in strijd met de expliciete verplichting van artikel 5 van het Reglement op de inrichting en samenstelling van de Surinaamse rechterlijke macht.⁵ Daarin staat dat de PG verplicht is te voldoen

³ Zie de artt. 12, 12a-12l, 13 en 13a Sv.

⁴ Zie art. 4, eerste lid, 2e volzin, Sur. Sv.

⁵ G.B. 1935, no. 79, zoals nadien gewijzigd (laatstelijk gewijzigd bij S.B. 1994, no. 17).

aan een bevel van het Hof van Justitie om verslag te geven, indien het hof wenst te overwegen of vervolging van een strafbaar feit ingesteld behoort te worden. Maar ook los van dit plichtsverzuim gezien de Surinaamse regelgeving, was de passieve houding van het OM buitengewoon laakbaar, nu het beklag dat aan de orde was een gruwelijke vijftienvoudige moord betrof.

Op 30 oktober 2000 kwam het Hof van Justitie echter met een vervolgingsbeschikking waarin het OM werd bevolen vervolging in te stellen. Dat was kielekiele, want 5 weken vóór het einde van de verjaringstermijn. Het had dus geen haer gescheeld of de Decembermoorden waren verjaard. In zijn beschikking gaf het hof het OM nog een veeg uit de pan door te overwegen dat het OM *geen deugdelijke* reden had opgegeven voor het verzuim het verlangde verslag uit te brengen.

5. De vervolgingsbeschikking van het hof is verder kort en helder.

In de twee pagina's tellende beschikking overweegt het hof..

“dat in het algemeen belang de mogelijke verjaring van het recht tot strafvervolging in casu dient te worden gestuit.”

In het dictum beveelt het hof dan ook..

“dat de Procureur-Generaal tegen de persoon van Desiré Delano Bouterse en tegen diegenen die verder daarvoor in aanmerking komen een strafvervolging

zal instellen terzake van bovenbedoelde strafbare feiten en een gerechtelijk vooronderzoek zal vorderen.”

6. De drie rechters die deze beschikking hebben gegeven waren S.S. Ombre, P.G. Wolfs en A.A. Hermelijn. Niet zonder reden vermeld ik hun namen. U moet zich voorstellen dat ten tijde van deze beschikking het militair gezag in Suriname zich dreigend en onverholen deed gelden. Weliswaar was er sprake van een broze burgerregering, maar met moord en intimidatie, onder andere de moord op politie-inspecteur Gooding, werd naast die burgerregering een ordinair schrikbewind gevoerd. Duidelijk was dat de grondwettelijke bepaling over het leger van Suriname een dode letter was.⁶ Die bepaling luidt immers:

“Het Leger oefent zijn taak uit onder verantwoordelijkheid van en in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregelen.”

Er was toen de facto echter geen sprake van ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en er waren geen rechtsregelen waaraan het leger gehouden werd. In naam was er een rechtsstaat, maar in feite was er dictatuur. En toch beval het Surinaamse Hof van Justitie de strafvervolgning van de meedogenloze ex-legerleider. Die was op dat moment weliswaar slechts parlements lid, maar hij had — en heeft — nog altijd alle macht in handen.

⁶ Artikel 177, derde lid, Sur. Grondwet.

Niet alle rechters in militaire dictaturen tonen zich zo moedig als Ombre, Wolfs en Hermelijn.⁷ Moediger kan het haast niet. En vanwege die moed, die nogal schril afsteekt bij de lafhartigheid van het Surinaams OM destijds, meen ik dat de namen van deze rechters, Surinaamse helden, uitdrukkelijk genoemd moeten worden. Een bijzonder aspect in deze vervolgingsbeslissing is dat het hof een beroep deed op het *algemeen belang*. Daarmee werd kort en krachtig meegedeeld dat Suriname een rechtsstaat moet zijn en dat niemand boven de wet staat, ook een ex-legerleider, parlamentslid of president niet. Ombre, Wolfs en Hermelijn verdienen vanwege hun ‘tegenspraak’ een standbeeld.

7. De Surinaamse regering, en in het bijzonder de toenmalige Surinaamse minister van Justitie, liet er opmerkelijk genoeg geen gras over groeien. Een hoopvol teken. Direct na de beschikking van het hof, verzocht de Surinaamse minister van Justitie mij om juridische bijstand voor de organisatie van het te verwachten megaproces en alles wat daarmee samenhang, inclusief juridisch-inhoudelijke kwesties. Ik vloog onmiddellijk naar Paramaribo, waar ik een overeenkomst tekende met de staat Suriname.

8. Surinames waarnemend PG, mr. Punwasi, stond erop dat de overeenkomst met de staat Suriname werd gesloten en niet met het Surinaamse Openbaar Ministerie. Dat lag nogal gevoelig, temeer nu de overeenkomst onder meer inhield:

⁷ Vgl. Prof. Sergio I. Politoff, ‘Rechters in militaire dictaturen’, *NJB* 1984, blz. 377-382.

“dat naar het oordeel van de Regering noodzakelijk is adequaat te reageren op voormelde rechtsinbreuken, i.h.b. met betrekking tot de strafrechtelijke rechtshandhaving, en het wenselijk wordt geacht dat de daartoe geëigende organen van de Staat, mede gelet op aspecten van internationale rechtshulp van deskundige juridische bijstand worden voorzien.”

9. U begrijpt dat deze tekst geen groot enthousiasme teweegbracht bij het Surinaamse OM, in het bijzonder bij de waarnemend PG. De suggestie die ervan uitgaat is immers dat het Surinaams OM over onvoldoende juridische deskundigheid beschikte. En los van die juridische deskundigheid, kan uit de overeenkomst worden afgeleid dat de Surinaamse regering er onvoldoende vertrouwen in had dat het Surinaamse OM deze zaak in goede banen zou leiden.

Voor een goed begrip van de achtergrond van de totstandkoming van deze overeenkomst is het dienstig te weten dat minister van Justitie Siegfried Gilds – *to put it mildly* – inderdaad geen rotsvast vertrouwen in zijn waarnemend PG had. Die laatste was namelijk enige tijd eerder op een zaterdagavond betrokken geweest bij een verkeersongeval bij gelegenheid waarvan zijn vrouw helaas was omgekomen, maar bij gelegenheid waarvan ook diverse kilo's cocaïne in de achterbak van zijn auto waren aangetroffen. De minister van Justitie meende dat Punwasi daar een weinig geloofwaardige verklaring over had afgelegd.

10. Mijn trip destijds in november 2000 verliep gesmeerd, mede dankzij de 24-uurs bewaking van de Surinaamse politie in 2 ploegen van 6 man. Helemaal gerust over mijn veiligheid was ik niet. Ik had namelijk in december 1981 –

één jaar voor de zogeheten ‘decembermoorden’ – een vervelende ervaring met het militair gezag in Paramaribo opgedaan. Ik verbleef daar toen om een aantal militairen bij te staan die verdacht werden van betrokkenheid bij de eerste contracoup (van 15 maart 1981) en die bij de Krijgsraad terecht stonden. Dat pakte anders uit dan ik gedacht had. De avond vóór het proces bij de Krijgsraad werd ik in hotel Torarica door de militaire politie gearresteerd en overgebracht naar hetzelfde Fort Zeelandia als waar mijn cliënten gedetineerd zaten. Ik werd daar – moet ik zeggen – relatief goed behandeld. Als ontbijt kreeg ik witte boterhammen met hagelslag, om kort daarna aan een verhoor door een militair, majoor Marcel Zeeuw, te worden onderworpen. Op mijn vraag waarvan ik werd verdacht, werd mij toegesnauwd dat ik niet in de positie verkeerde om vragen te stellen. Na enig heen en weer getrek bleek evenwel dat ik verdacht werd van subversieve activiteiten tegen de staat en het staatshoofd. Alras bleek dat mijn gastcollege aan de juridische faculteit in Paramaribo over ‘onrechtmatig verkregen bewijs’ als zodanig werd gekwalificeerd. Na een verhoor van een uur werd ik door majoor Zeeuw naar een binnenplaats geleid en voor een vuurpeloton geplaatst. Die ervaring wens ik niemand toe. De executie die volgde overleefde ik echter, want uiteindelijk bleek het gelukkig een schijnexecutie te zijn.

U begrijpt dat ik met deze ervaring in mijn achterhoofd veiligheidseisen stelde aan mijn bezoek in november 2000. En ik moet zeggen, ‘ere wie ere toekomt’: de Surinaamse politie heeft zijn werk meer dan voortreffelijk gedaan. Zo voortreffelijk dat ze mij tot in het KLM-toestel voor de terugvlucht begeleidden

en toen vergaten hun Uzi, een mitrailleurpistool, mee terug te nemen. Een oplettende stewardess maakte ze daarop attent.

11. In mijn adviserende functie moest ik aandacht schenken aan een veelheid van onderwerpen die met de Surinaamse minister van Justitie moesten worden besproken. Dat mondelinge overleg werd bemoeilijkt, omdat de minister vreesde in zijn eigen werkkamer op het ministerie door de Surinaamse veiligheidsdienst te worden afgeluisterd. Daar had hij echter wat op gevonden. In zijn werkkamer was namelijk ook een wc met een muurtje van plusminus 1,80 meter hoog en het doortrekken van die wc veroorzaakte een enorm kabaal. Vele malen als de minister mij iets vertrouwelijks wilde meedelen, trok hij die wc door. We hebben verder diverse malen in Nederland alsook op enkele Caraïbische eilanden overleg gevoerd. Over de inhoud daarvan kan ik u helaas vanwege mijn geheimhoudingsplicht niets meedelen.

12. Vanzelfsprekend moest Justitie in Suriname over diverse gecompliceerde dingen knopen doorhakken. Alleen al vanwege de omvang van het onderzoek moest nagedacht worden over de bemanning van het Openbaar Ministerie, Wie moest de klus klaren?

Het was en is een gevoelige zaak, dus moest nagedacht worden over de relatie tussen het Openbaar Ministerie en de minister van Justitie. Volgens art. 148 Sur. Gw bepaalt de regering het algemeen vervolgingsbeleid. Daarnaast kan de regering in het belang van de staatsveiligheid echter ook in concrete gevallen aan de Procureur-Generaal bevelen geven met betrekking tot de vervolging, aldus deze grondwettelijke bepaling.

Valt nu onder staatsveiligheid ook het, te verwachten, door Bouterse en zijn aanhangers op de been brengen van een grote, deels gewapende menigte tijdens diens verhoor bij de rechter-commissaris? Of is concreter gevaar vereist? Deze grondwettelijke bepaling van art. 148 zou overigens in een latere fase van het Decembermoordenproces aanleiding geven tot een juridische stuip trekking. Die zal ik verderop nog aanstippen.

Ook moest het OM uiteraard beslissen of tot aanhouding moest worden overgegaan. Dat vergde onderzoek naar, en beantwoording van, de vraag of de gronden voor voorlopige hechtenis na zoveel jaren nog wel aanwezig waren.

Aan andere aspecten moest uiteraard ook aandacht worden geschonken, zoals de procesorganisatie en de bewijsgaring, waaronder het horen van getuigen en het inschakelen van forensische experts. Er moest beroep worden gedaan op het Nederlands Forensisch Instituut, want de lijken van de slachtoffers moesten worden opgegraven voor het verrichten van sectie en er waren wapenexperts nodig om de kogelbanen te reconstrueren aan de hand van de kogelinslagen in de muur van Bastion Veere. Dit forensisch onderzoek was onder meer noodzakelijk ter weerlegging van het verweer dat de slachtoffers op de vlucht waren neergeschoten en dat van executie in het geheel geen sprake was geweest. Een verweer dat overigens reeds door talrijke getuigenverklaringen weerlegd kon worden. Een klemmende getuigenverklaring hierover vermeld ik omdat die zeer kort en krachtig is. Het betreft de getuigenverklaring van een

verpleegkundige uit het academisch ziekenhuis van Paramaribo, Rita Somaroo. Zij werd met de lijken geconfronteerd en verklaart daarover:

“Uit mijn ervaring heb ik ook kunnen opmaken dat de meeste slachtoffers een gebroken neus, oog-, kaak- of ribfractuur hadden.”

Haar verklaring wordt bevestigd door de sectiebevindingen.

13. En dan was er nog de kwestie van de forumkeuze, oftewel de keuze tussen berechting door de militaire of de burgerlijke rechter. Beiden waren bevoegd. De burgerrechter omdat tevens burgers vervolgd werden, de militaire rechter omdat militairen vervolgd werden. In Suriname is in beginsel uitsluitend de militaire rechter bevoegd over militairen rechtsmacht uit te oefenen. Als het gaat om misdrijven van een militair als medepleger samen met een burger, mag de procureur-generaal de zaak van de militair én die van de burger bij de Krijgsraad aanbrengen. En de al eerder genoemde procureur-generaal, Punwasi, heeft uiteindelijk voor die optie gekozen, vermoedelijk in de hoop op een voor de verdachte militairen gunstiger oordeel.

14. De President van de Krijgsraad in het Decembermoordenproces is een lid van het Hof van Justitie dat door dat hof tot President van de Krijgsraad is benoemd. Zij heet Cynthia Valstein-Montnor. De Krijgsraad heeft twee kamers. In de burgerkamer wordt de President bijgestaan door twee burgerrechters, in de militaire kamer door twee militaire rechters. De

burgerkamer van de Krijgsraad is overigens een juridisch uitzonderlijke figuur die verband houdt met de regel dat een Surinaamse militair niet berecht mag worden door militaire rechters van lagere rang of anciënniteit.⁸ Als militaire rechters van hogere rang of anciënniteit niet beschikbaar zijn, wat bij deze verdachte opperbevelhebber het geval is, dan mag de President van het Hof van Justitie op verzoek van de President van de Krijgsraad leden van zijn hof aanwijzen als rechters in de Krijgsraad.

15. Door de constructie van een burgerkamer binnen de Krijgsraad kunnen twee bezwaren tegen de keuze voor de Krijgsraad worden ondervangen. Ten eerste zou het hoogst merkwaardig zijn als een burgerverdachte door de militaire rechter zou worden berecht in een strafzaak waarin één van zijn medeverdachten opperbevelhebber van het leger is.⁹ Dan rijst immers de vraag of nog sprake kan zijn van een *‘independent and impartial tribunal’* als bedoeld in art. 14 lid 1 IVBPR, aan welk mensenrechtenverdrag Suriname gebonden is.¹⁰

⁸ Art. 20 van het Sur. Wetboek Militaire Strafrechtspleging.

⁹ Art. 100 Sur. Grondwet: De President voert het opperbevel der strijdkrachten.

¹⁰ In een *public statement* d.d. 29 november 2007 is Amnesty International zeer kritisch over de keuze voor berechting door de Krijgsraad: “The decision to try the defendants before a Court Martial is not consistent with international standards. (...) Military tribunals should only have jurisdiction over military offences, concerning discipline within the armed forces or harm to military property. All ordinary offences committed by military personnel, including human right violations and crimes under international law, should be tried in civilian courts according to ordinary criminal procedures.”

Het tweede bezwaar dat door de burgerkamer kan worden weggenomen is dat bij de militaire rechter het recht van de burger om door de burgerrechter te worden berecht, ondergeschikt is gemaakt aan het recht van de militair om door de militaire rechter te worden berecht. Voor deze onderschikking van het belang van de verdachte burger is destijds het argument van de eenheid van rechtspraak aangevoerd: zaken die verwantschap met elkaar vertonen kunnen het beste door dezelfde rechter worden berecht. Maar dat is bepaald geen ijzersterk argument, want die eenheid van rechtspraak zou ook in hoger beroep door het Hof van Justitie kunnen worden gewaarborgd. Deze problematische onderschikking kan evenwel door de constructie van een burgerkamer in de Krijgsraad worden ondervangen.

16. Overigens worden de militaire rechters in de Krijgsraad weliswaar door de minister van Justitie op voordracht van de minister van Defensie benoemd, maar zij worden door de president van de republiek, die tevens hoofdverdachte is in deze meervoudige moordzaak, beëdigd.¹¹ En bij de beëdiging in juni 2011 van twee militaire rechters in het Decembermoordenproces merkte Bouterse op:

“In de militaire wereld is militaire discipline bijzonder belangrijk. Overtreding ervan wordt streng gestraft. Een militaire rechter dient de cultuur en de samenleving van militairen te kennen, om op basis daarvan recht te kunnen spreken.”¹²

¹¹ Art. 17, derde lid, en art. 18 van het Sur. Wetboek Militaire Strafrechtspleging.

¹² Pieter van Maele, ‘Desi Bouterse beëdigt twee ‘eigen’ rechters’, *Radio Nederland Wereldomroep* (website-artikel), 30 juni 2011.

Dit is een beklemmende, omineuze uitspraak die aantoonst aan dat Bouterse zelfs zo'n beëdiging aangrijpt om het strafproces te beïnvloeden.

17. Het militaire lid van het Hof van Justitie dat in hoger beroep nu reeds over beschikkingen en straks over de einduitspraak van de Krijgsraad oordeelt, wordt overigens niet alleen beëdigd door de president van Suriname die terechtstaat, maar óók benoemd.¹³ Vermoedelijk is dit een rechtsstatelijk en strafprocessueel unicum. Absoluut zeker is het volstrekt krankjorum! Alleen een volk waarvan de meerderheid zo stom is een verdachte van meervoudige moord tot president te kiezen, valt dit soort juridische absurditeiten ten deel.

En ik zal u op nog meer juridische absurditeiten trakteren. De hoofdverdachte heeft immers geen middel onbenut gelaten dit strafproces in de wielen te rijden.

¹³ Art. 26, tweede lid, onder c, en derde lid, van het Sur. Wetboek Militaire Strafrechtspleging.

TWEEDE DEEL

18. Het zogeheten “8 december proces” is nu nagenoeg 10 jaar aan de gang. Op 30 november 2007 werd de zaak ter terechtzitting aanhangig gemaakt. Mr. Valstein-Montnor was van meet af aan President, maar de samenstelling van de twee kamers van de Krijgsraad is in de loop der jaren enkele keren gewijzigd. Thans bestaat de burgerkamer van de Krijgsraad naast mr. Valstein-Montnor uit mr. Suzanna Chu en mr. Rewita Chatterpal.

19. Drie vrouwen dus. En stuk voor stuk uiterst moedige rechters. Want u moet zich realiseren dat zij in dit Decembermoordenproces, waar de zwaarst denkbare misdrijven en straffen op het spel staan, een uitspraak moeten doen over een hoofdverdachte die tevens president van Suriname en opperbevelhebber van het leger is. Een moordverdachte dus met heel veel macht. En daarvan kan al snel een *chilling effect* op hen uitgaan. De moordverdachte in kwestie laat ook niet na dat *chilling effect* waar mogelijk te bevorderen.

Zo zorgde hij ervoor dat de beveiliging van de rechters van de Krijgsraad werd teruggeschroefd, zogenaamd omdat nu eenmaal op alle diensten binnen Justitie en Politie bezuinigd moest worden. In 2010 vond de toenmalige minister van justitie, Martin Misiedjan — ook bekend om zijn rastafari-dreadlock-kapsel — dat de commissie die deze beveiliging regelde geen bevredigend antwoord kon geven op zijn vraag waarom de beveiliging zo hoog moest zijn. Misiedjan vond de veiligheidssituatie niet meer zo dringend als toen de rechtszaak begon.¹⁴ En

¹⁴ Starnieuws 19 oktober 2010: ‘Misiedjan vindt beveiliging 8 decemberproces ‘niet meer zo dringend’. De naam van die commissie was Commissie Beveiliging Rechterlijke macht en Fysieke Inrichting Krijgsraad.

dus werd de commissie opgeheven en de beveiliging naar beneden bijgesteld. Misiedjan vond dat die beveiliging kon worden overgelaten aan de Surinaamse veiligheidsdienst (CIVD), een dienst die rechtstreeks onder het gezag van de president staat. Gekker kan haast niet, want dit idiote voorstel betekent dat de hoofdverdachte in een moordproces zijn eigen rechters moet bewaken. De omgekeerde wereld dus. Het tekent de uiterst grimmige sfeer rond dit proces.

20. Het strafrechtelijk vervolgen van staatshoofden en regeringsleiders wegens ernstige wandaden is gelukkig een toenemend verschijnsel. Zo werd in de jaren 2006-2007 de voormalig premier van Uruguay berecht en veroordeeld wegens twee politiek geïnspireerde moorden in 1976. Nicolae Ceaușescu en Saddam Hussein kregen beiden de doodstraf. De eerste na een proces van een uur, de tweede na een proces van een jaar. De Argentijnse ex-marine-officier Adolfo Scilingo kreeg in juli 2007 van de hoogste Spaanse rechter een gevangenisstraf van 1084 jaar gevangenisstraf. En zijn baas, president en legerleider Videla, werd in december 2010 veroordeeld voor moord op gevangenen na een staatsgreep. In Chili werden in 2005 en 2006 de grondwettelijke beletselen voor berechting van generaal Pinochet weggenomen. De ex-dictator kreeg in december 2006 echter een hartaanval en stierf een week later op de verjaardag van zijn vrouw. Niet uitgesloten is dat zij als een herboren Aphrodite (godin van de liefde) dan wel Nemesis (godin van de wrekende gerechtigheid) de natuur een handje heeft geholpen.

Te denken valt verder nog aan de voormalige president van Ethiopië, Mengistu Haile Mariam, die in 2007 tot levenslang werd veroordeeld en in 2008 tot de dood. Beide keren bij verstek, want hij verblijft al geruime tijd in Zimbabwe als gast van Robert Mugabe, qua rechtsstaat en democratie nu ook niet bepaald een Afrikaanse topper. Het Rwandatribunaal deelde gevangenisstraffen uit aan Hutuleiders die talloze Tutsi's om zeep hadden geholpen en via de media tot genocide hadden aanzet. Ook erkende het verkrachting met het oogmerk een groep te vernietigen als oorlogsmisdrijf. En *last but not least* zal over enkele weken vonnis worden gewezen tegens de Bosnisch-Servische generaal Mladic. Die wordt verantwoordelijk gehouden voor het afslachten van 8000 jongens en mannen in Srebrenica. Het jarenlange proces en zijn detentie voorspellen niet veel goeds voor hem. Het zou mij niets verbazen als hij levenslang zou krijgen.

Opmerking verdient dat al deze processen zich voltrokken ná een gewijzigde interne machtsverhouding. Dat is in Suriname niet het geval en dat maakt de Surinaamse rechters des te moediger. Zij spreken recht in het hol van de leeuw. Daar komt bij dat de tribunale rechtspraak internationale rechtsgrond en steun heeft. Ook dat is bij het Decembermoordenproces niet of veel minder het geval. Kortom, de leden van de Surinaamse Krijgsraad verkeren in een veel moeilijker positie dan hun buitenlandse ambtsgenoten in soortgelijke zaken. En de leeuw waarover ik net sprak laat geen middel onbeproefd om het proces te saboteren.

21. De ultieme poging daartoe is zonder enige twijfel de Amnestiewet die op 4 april 2012 na lang debatteren werd aangenomen door de Surinaamse Assemblée.

Het betrof strikt genomen een aanpassing van een reeds bestaande Amnestiewet over feiten uit de Binnenlandse Oorlog van januari 1985 t/m februari 1992. De aanpassing hield in dat het toepassingsbereik van de Amnestiewet werd verruimd zodat ook de decembermoorden eronder zouden vallen.

Met deze amnestiewet wilde Bouterse zichzelf en zijn kompanen amnestie verlenen. En daarmee ontspon zich een thrillerachtig juridisch steekspel.

Inzet was art. 131 Grondwet. Het derde lid daarvan luidt:

“Elke inmenging inzake de opsporing en de vervolging en in zaken bij de rechter aanhangig, is verboden.”

De vraag was of de Amnestiewet een zodanige verboden inmenging opleverde. Hoe beoordeelde de Krijgsraad dit?

22. Op 11 mei 2012 besliste de Krijgsraad dat zij niet bevoegd was om de Amnestiewet rechtstreeks aan dit grondwettelijke inmengingsverbod van art. 131 Sur. Gw te toetsen. Dat zou volgens de Krijgsraad moeten geschieden door het in art. 144 Sur. Gw genoemde Constitutioneel Hof.

De Grondwet omschrijft dat hof als een onafhankelijk orgaan waarvan de leden op voordracht van de Assemblée door de president – de hoofdverdachte dus – worden benoemd en dat tot taak heeft wetten aan de Grondwet en verdragen te toetsen.

Met de verwijzing door de Krijgsraad naar dit Constitutioneel Hof kreeg het proces een hoog kafkaësk karakter. Want feitelijk bestond dat Constitutionele Hof nog niet! En in art. 144 vierde lid Sur. Gw is – sinister genoeg – bepaald, dat nadere regels over de samenstelling, de inrichting, de werkwijze en de rechtsgevolgen van beslissingen van het Constitutioneel Hof bij wet worden vastgesteld. Vanwege Bouterses meerderheid in het parlement en gegeven het naar zijn pijpen dansen van de minister van Justitie, kwam dit erop neer dat al deze essentiële aspecten van het Constitutionele Hof door de hoofdverdachte in het strafproces zelf zouden kunnen worden vastgesteld, en, niet te vergeten, op een moment naar zijn keuze. Feitelijk werd zo de regie over het strafproces over de Decembermoorden in handen van de hoofdverdachte gelegd. Opnieuw een juridische absurditeit dus.

Deze beslissing bleek een ernstige juridische misslag van de Krijgsraad te zijn. Gelukkig werd er negentien maanden later, dankzij een hoger beroep van één van de verdachten, korte metten mee gemaakt door het Hof van Justitie. Op 27 januari 2014 vernietigde het Hof van Justitie namelijk de beslissing van de Krijgsraad. Voor de juridische fijnproevers onder u wil ik u de overwegingen van dit – wederom: *moedige* – hof niet onthouden. Waar ging het nu om?

Net als in Nederland kan de strafrechter in Suriname een strafvervolgning voor bepaalde tijd schorsen om de uitspraak van de burgerlijke rechter af te wachten

over een geschilpunt van burgerlijke recht.¹⁵ Uit de juridische literatuur en rechtspraak, die ook bij de Krijgsraad als bekend mocht worden verondersteld, blijkt echter zonneklaar dat onder een geschilpunt van burgerlijk recht niet een geschilpunt van constitutioneel recht valt. En de vraag, of de vermaledijde Amnestiewet vanwege het grondwettelijke inmengingsverbod in een lopend strafproces mocht worden betrokken, is, hoe lenig van geest een strafrechter ook niet is, absoluut géén burgerlijk rechtsgeschil.

Het Hof van Justitie bracht dit in hoger beroep als volgt onder woorden:

“Nu de wetgever niet expliciet de mogelijkheid van schorsing van de vervolging wegens een prealabel constitutioneel vraagstuk heeft geschapen, lag het niet op de weg van de Krijgsraad artikel 5 WvSv zodanig extensief te interpreteren dat naast een geschilpunt van burgerlijk recht ook een geschilpunt van administratiefrechtelijke aard en zoals in casu aan de orde is, een geschil van constitutionele aard, tot de mogelijkheden behoort om de vervolging te schorsen. De Krijgsraad mocht derhalve de vervolging niet schorsen om een rechtsvraag van constitutionele aard beantwoord te krijgen nu daarin door de wetgever niet is voorzien. Een dergelijke extensieve interpretatie van artikel 5 WvSv is in strijd met het strafvorderlijke legaliteitsbeginsel neergelegd in artikel 1 WvSv, luidende: “Strafvordering heeft alleen plaats op de wijze bij de wet

¹⁵ Art. 5 Sur. Sv, dat o.g.v. art. 1 van het Wetboek Militaire Strafrechtspleging in het 8 december proces van overeenkomstige toepassing is.

voorzien”.”

23. Vooral die laatste zinsnede behelst een snoeiharde terechtwijzing van zowel het Openbaar Ministerie, dat dit dwaalpad voor de Krijgsraad had geëffend, als de Krijgsraad zelf. Want als je als Openbaar Ministerie of als rechter ingeprent moet krijgen dat je beslissing niet bij wet is voorzien, is er wel iets grondigs mis met je vereiste wetskennis. Maar goed, met deze rechterlijke correctie door het Hof van Justitie is voorkomen dat een *Constitutioneel Spookhof* zijn intrede zou doen in het toch al tergend langzaam verlopende strafproces. De zaak moest verder.

24. Maar helaas gebeurde dat anderhalf jaar lang niet. Een aantal nabestaanden van de decembermoorden dienden daarop in augustus 2015 een klacht in bij het Hof van Justitie, waarin zij een bevel tot verdere vervolging eisten. En in december van dat jaar gaf het Hof van Justitie die nabestaanden gelijk. Het hof beval het OM de vervolging van Bouterse en medeverdachten te hervatten. En die verdachten werden daarop gedagvaard om in maart 2016 opnieuw voor de Krijgsraad te verschijnen.

25. Maar in maart 2016 kwam er een teleurstelling voor de nabestaanden. Mr. Roy Elgin, de Auditeur-Militair – het lid van het OM dat in militaire strafzaken de taak van het OM uitoefent¹⁶ – stelde zich bij de Krijgsraad namelijk op het standpunt dat de beschikking van het hof om de zaak te hervatten onuitvoerbaar

¹⁶ Vgl. art. 2, eerste lid, Sur. Wetboek Militaire Strafrechtspleging.

was nu de Amnestiewet nog altijd van kracht was. Volgens de Auditeur-Militair bleef die wet gewoon gelden zolang niet was aangetoond, dat die in strijd is met de Grondwet. Elgin zei in dit verband:

"De wet is hard, maar de wet geldt. De uitspraak van het hof verandert daar niets aan. Ik sta constant onder kritiek en ga mij niet verlagen door de wet te negeren."

26. Door dit standpunt van het OM was er een spannende situatie ontstaan. Want zou de Krijgsraad een uitweg weten te vinden uit het juridische moeras waarin dit strafproces inmiddels was beland? Het antwoord luidt, gelukkig: ja!

Op 9 juni 2016, op mijn verjaardag, kwam de Krijgsraad met een zeer fraaie juridische oplossing, waar het Hof van Justitie overigens al op had gewezen. De Krijgsraad heeft klaarblijkelijk opnieuw het Grondwettelijk toetsingsverbod onder de loep genomen. Dat verbod is neergelegd in art. 80, tweede lid, Sur. Gw en luidt als volgt:

"De wetten zijn onschendbaar, behoudens het bepaalde in de artikelen 106, 137 en 144 lid 2."

Het laatstgenoemde artikel, 144 lid 2, betreft grondwetstoetsing door het reeds genoemde Constitutionele Spookhof. En dat was een doodlopende weg. Maar

er waren dus nog twee uitzonderingen op de onschendbaarheid van wetten: artikel 106 en artikel 137. Stond daarin voor de Krijgsraad iets bruikbaars?

Art. 106 Sur. Gw bepaalt dat Surinaamse wetten geen toepassing vinden indien die toepassing onverenigbaar zou zijn met eenieder verbindende bepalingen van verdragen.¹⁷

En art. 137 Sur. Gw houdt in:

“Voor zover de rechter in een concreet aan hem voorgelegd geval toepassing van een bepaling van een wet strijdig oordeelt met één of meer der in Hoofdstuk V genoemde grondrechten, verklaart hij die toepassing voor dat geval ongeoorloofd.”

Eén van de grondrechten in de Surinaamse Grondwet is het recht op een eerlijk en openbaar proces binnen een redelijke termijn door een onafhankelijke en onpartijdige rechter. Dat grondrecht staat in art. 10 Sur. Gw.

De Krijgsraad nu overwoog, dat gegeven het feit dat het Constitutioneel Hof — dat kon toetsen of toepassing van de Amnestiewet een door de Grondwet verboden inmenging in de zaak opleverde — feitelijk nog niet was opgericht,

¹⁷ Art. 106 Sur. Gw: “Binnen de Republiek Suriname geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, wanneer deze toepassing niet verenigbaar zou zijn met een ieder verbindende bepalingen van overeenkomsten, die hetzij voor, hetzij na de totstandkoming van de voorschriften zijn aangegaan.”

er strijd was ontstaan met het grondrecht op een eerlijk proces binnen een redelijke termijn. Oftewel met het grondrecht van art. 10 Sur. Gw, en het mensenrecht van art. 8 van het Inter-Amerikaanse Verdrag voor de Rechten van de Mens en art. 14 van het IVBPR, twee verdragsbepalingen die eveneens het recht op een eerlijk proces binnen een redelijke termijn garanderen. Op deze grondslagen besliste de Krijgsraad dat de Amnestiewet in deze strafzaak buiten toepassing moest worden gelaten, zodat het proces voortgezet kon worden. De Krijgsraad besloot dat het strafproces op 30 juni 2016 zou worden hervat voor het houden van het requisitoir door de Auditeur-Militair.

Dit was uiteraard een juridische mokerslag voor Bouterse. Maar het weerhield de gewetenloze moordverdachte er niet van om onverdroten voort te gaan met traineren en chicaneren.

27. Klaarblijkelijk is de Surinaamse Grondwet Bouterses favoriete lectuur, want hij kwam op het lumineuze idee om art. 148 Sur. Gw in stelling te brengen. Dat artikel zegt dat de regering in het belang van de staatsveiligheid in concrete gevallen bevelen met betrekking tot de vervolging kan geven aan de procureur-generaal. Op grond hiervan, dacht hij, zou hij de procureur-generaal kunnen bevelen de vervolging te beëindigen van - zoals Bouterse het eufemistisch noemt - “de in aanmerking komende personen m.b.t. de gebeurtenissen op 7, 8 en 9 december 1982”.

28. Om de conclusie te onderbouwen dat de Surinaamse staatsveiligheid in gevaar werd gebracht door voortzetting van het proces, produceerde Bouterse

maar liefst 5 pagina's onleesbare dictatoriale kletspraat, waarvoor de stafjuristen die dat voor hem op papier hebben gezet zich diep zouden moeten schamen.

Overigens merkte Alexis de Tocqueville al in 1836 op dat er náást de despoot die de orders geeft, bijna altijd een jurist is die de daden van willekeur regelt en coördineert. 'Wie alleen aan de Koning denkt, en niet aan de jurist, kent slechts één kant van de tirannie', aldus Alexis de Tocqueville.¹⁸

De dictatoriale kletspraat van Bouterse hield onder meer in dat de Krijgsraad met zijn uitspraak van 9 juni 2016 de Grondwet zou hebben genegeerd, met als gevolg, en ik citeer:

"(...) dat zich een dusdanig rechtsonzekere situatie voordoet dat de rechtsstaat ernstig verzwakt is. En wanneer in een land de rechtsstaat wankel is, kan de orde, wet en recht niet meer gehandhaafd of gegarandeerd worden. Hierdoor is de staatsveiligheid van Suriname niet meer gegarandeerd. Deze ernstige verstoring van het evenwicht tussen de drie staatsmachten maakt dat de consequenties hiervan voor land en volk niet te overzien zijn."

De president/moordverdachte meende ook nog te moeten orakelen, ik citeer:

"dat de uitspraak van de Krijgsraad van 9 juni 2016 een onoverkomelijke verstoring betekent van het harmonisch functioneren van de Surinaamse

¹⁸ Vgl. Politoff, o.c., blz. 378.

samenleving, waarbij de handhaving van deze uitspraak herstel van de harmonie onmogelijk maakt, en dat deze uitspraak ook niet in het belang is van de staatsveiligheid. Dat met het wegnemen van deze oorzaak een begin kan worden gemaakt met het herstel van het evenwicht en herstel van de rechtszekerheid en hiermee met de rust in de samenleving.”

En dit alles mondde op 29 juni 2016, één dag voordat de Auditeur-Militair zijn requisitoir zou houden, uit in een op art. 148 Sur. Gw gebaseerd bevel aan de procureur-generaal de vervolging of verdere vervolging van de “in aanmerking komende personen m.b.t. de gebeurtenissen op 7, 8 en 9 december 1982” te beëindigen.

29. Dit is dus de juridische stuiptrekking waar ik eerder in mijn lezing op doelde. Met zijn beschuldigingen aan het adres van de Krijgsraad toonde Bouterse aan dat hij beschikt over ernstige intellectuele en juridische tekortkomingen en ten prooi is gevallen aan dwaallichterij. Kennelijk is het begrip “rechtsstaat”, gelet op zijn huiveringwekkende staat van dienst, nog *terra incognita* voor hem. Als er één man is die het recht heeft verspeeld zich te beklagen over het in gevaar brengen van de rechtsstaat, dan is hij dat wel. Zijn resolutie was een gotspe.

30. Ook was het zonder meer een sterk staaltje Machiavellistisch machtsmisbruik. Machiavelli achtte sluwe en gewetenloze middelen onder het motto “het doel heiligt alle middelen” volstrekt aanvaardbaar bij de uitoefening

van staatsmacht. En Bouterses resolutie past geheel in deze perverse machtsfilosofie. Want deze resolutie deugt ook juridisch-technisch gezien voor geen meter.

Alleen al de juridische vorm ervan. Het nota bene in de resolutie zelf expliciet aangehaalde staatsbesluit over de vormgeving van bestuursbesluiten reserveert het begrip “resolutie” voor besluiten van de president ter uitoefening van een hem *bij wet* toegekende bevoegdheid.¹⁹ Bij uitoefening van een bevoegdheid die de Grondwet aan hem geeft, is een presidentieel besluit geen “resolutie”, maar simpelweg een “presidentieel besluit”.

Ik vermoed dat dit door elkaar husselen van administratiefrechtelijke begrippen niet zomaar een onschuldig foutje is geweest, maar veeleer een bewuste poging om juridische verwarring te scheppen en om het volk en de procureur-generaal zand in de ogen te strooien. Aldus kon immers enigszins worden verhuld dat deze zogenaamde resolutie van de president een grondwettelijke basis ontbeert. Want, dames en heren, dat is het geval. Art. 148 Sur. Gw, waarop Bouterse zich in zijn resolutie uitdrukkelijk beroept, geeft uitsluitend *de regering* een bevoegdheid en niet *de president*. En uit art. 116 Sur. Gw volgt dat de regering

¹⁹ Besluit Vormgeving Wettelijke Regelingen, Staats- en Bestuursbesluiten (Staatsbesluit van 6 november 1996, S.B. 1996 no. 54). Zie ook: Advocatenkantoor Essed & Sohansingh, *Handboek voor het concipieren van regionale wettelijke regelingen en bestuursbesluiten*, Paramibo, oktober 2008, waarin op blz. 6 het Surinaamse nationale begrippenkader op dit punt uiteen wordt gezet.

niet hetzelfde is als de president. Bouterses resolutie is, met andere woorden, onbevoegdlijk gegeven en derhalve nietig.

Ten overvloede zou nog kunnen worden betoogd, zoals Gaetano Best doet in het Surinaams Juristenblad van oktober 2016, dat de bevelen waarover art. 148 Sur. Gw spreekt, op grond van de wetsgeschiedenis alleen het instellen van een vervolging mogen betreffen, en niet ook het beëindigen daarvan.

31. Hoewel er dus zowel inhoudelijk als juridisch-technisch van alles mis was met Bouterses resolutie, werd direct de volgende dag, op 30 juni 2016, op instructie van de PG door de Auditeur-Militair bij de Krijgsraad een verzoek ingediend om het strafproces met onmiddellijke ingang te beëindigen.

Het onderzoek ter terechtzitting werd daarop geschorst. Voor veel te lange tijd, als u het mij vraagt. Maar gelukkig vond het Openbaar Ministerie, 7 maanden later, op 30 januari 2017, bij de Surinaamse rechter opnieuw zijn Waterloo. Want de Krijgsraad wees het verzoek van de Auditeur-Militair het strafproces te beëindigen resoluut af. Allereerst stelde de Krijgsraad aangaande het bevel in Bouterses resolutie fijntjes en moedig vast:

“Het gegeven bevel is gericht tot de hoogste vervolgingsautoriteit hier te lande, zijnde de procureur-generaal van Suriname, en niet tot de Krijgsraad als bijzondere rechtsprekende instantie. De Krijgsraad zal derhalve niet in de beoordeling van de onderhavige resolutie treden, doch slechts oordelen over

het door de Auditeur-Militair — volgens zijn mededeling op instructie van de procureur-generaal — gedaan verzoek.”

32. Staatsrechtelijk gezien is dit een juweel van een beslissing. Want hiermee werd de leer van Montesquieu over de scheiding der machten, i.h.b. de uitvoerende en de rechterlijke macht, nog eens bij het OM en de Surinaamse president ingeprent. Na op deze wijze de eigen onafhankelijkheid te hebben gemarkeerd, overwoog de Krijgsraad dat uit diverse bepalingen in het WvSv duidelijk blijkt dat:

“(...) indien de strafzaak reeds bij de strafrechter aanhangig is, er een eind komt aan de heerschappij van het Openbaar Ministerie c.q. de Auditeur-Militair om af te zien van vervolging c.q. verdere vervolging.”²⁰

33. Juridische addertje onder het gras was dat het WvSv het OM nergens een bevoegdheid verleent om in deze fase van het strafproces “*te vorderen*” dat het strafproces wordt beëindigd. De afwijzing van het verzoek van de Auditeur-Militair was daarom geen beschikking waarbij een krachtens het wetboek genomen “*vordering*” niet werd toegewezen. En op deze juridisch-technische grond werd later de procureur-generaal, die tegen de afwijzing in appel was gegaan, door het Hof van Justitie “met niet-ontvankelijkheid van het ingestelde appel begroet”. Dat gebeurde op 11 mei 2017. Opnieuw leed zo een poging tot obstructie door de president schipbreuk.

²⁰ Beschikking Krijgsraad 30 juni 2016, par. 3.4.

34. De pijlsnelle opvolging door de PG van het bevel van Bouterse heeft nog wel een intrigerend strafrechtelijk aspect. Nog afgezien van het feit dat PG o.g.v. het Surinaams bestuursrecht verplicht was een bevel na te komen dat hem door of vanwege de president is gegeven²¹, zou hij zich bij weigering mogelijk schuldig hebben gemaakt aan een misdrijf, namelijk het niet voldoen aan een krachtens wettelijk voorschrift gegeven bevel. Ook al had hij later het verweer kunnen voeren dat dat bevel onbevoegdlijk was gegeven. De PG zat dus tussen twee vuren in. Aan de ene kant het bevel van Bouterse, aan de andere de beslissing van de Krijgsraad om het proces op 30 juni voor requisitoir te hervatten. Omdat het houden van een requisitoir strikt genomen niet verplicht is, verbaast het niet dat de PG ervoor koos het bevel van Bouterse op te volgen.

35. Enfin, nadat deze obstructiepoging in mei 2017 door het hof definitief was geneutraliseerd, was nu dan eindelijk de weg vrij voor het requisitoir. En zo geschiedde het dat mr. R.H. Elgin, de Auditeur-Militair in deze zaak, in een 35 pagina's tellend requisitoir op 28 juni 2017 tot bewezenverklaring van de tenlastegelegde strafbare feiten rekwireerde. Deze moedige openbare aanklager verdient het om hiervoor niet alleen hulde te ontvangen, maar ook om enkele slotwoorden uit zijn requisitoir hier herhaald te zien. Die luiden als volgt:

²¹ Art. 4 Reglement op de inrichting en samenstelling van de Surinaamse rechterlijke macht, G.B. 1935, no. 79, zoals nadien gewijzigd (laatstelijk bij S.B. 1994, no. 17).

“Hierbij is komen vast te staan dat in naam van het voorkomen dat het wettig gezag omver werd geworpen, verdachte niet alleen de opdracht heeft gegeven dat de latere slachtoffers wederrechtelijk van hun vrijheid te beroven, maar dat ook hun bezittingen en of andere eigendommen werden vernield. Nadat deze personen gevangen genomen werden en volkomen weerloos waren, zijn zij vernederd en mishandeld. Vervolgens zijn zij op zeer wrede en laffe wijze van hun leven beroofd. Tussen lijken van eerder doodgeschoten personen moesten zij staan voor een vuurpeloton om genadeloos met kogels te worden doorzeefd. Zonder enig vorm van proces geëxecuteerd. (...)”

Iets verderop vervolgt mr. Elgin:

“Eveneens hebben er ernstige schendingen van woningprivacy plaatsgevonden. Fysieke en verbale intimidatie tegen huisgenoten die terecht vreesden voor het lot van hun dierbaren. Deze huisgenoten moesten via de media ervaren hoe hun dierbaren bestempeld werden als coupplegers om vervolgens via media te vernemen dat hun geliefden op de vlucht waren doodgeschoten.”

“Uit het onderzoek is met betrekking tot de persoon van de verdachte gebleken dat hij zich samen met anderen heeft gemeend zich te moeten opstellen als de heersers van leven en dood. Verdachten hebben zich de hoedanigheid van rechter en beul aangemeten. Hebben zonder enig vorm van proces en dus met schending van wetten en verdragen op wreedaardige wijze het leven van hun medemens ontnomen. De onherstelbare schade aangericht aan de slachtoffers,

hun nabestaanden en het Surinaams volk maakt dat de vervolging de Krijgsraad vraagt verdachte voor het onder A wettig en overtuigend bewezen geachte te willen opleggen een onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor de duur van 20 jaren.”

36 De strafeis van 20 jaar behelst de maximale tijdelijke gevangenisstraf voor de in 1982 begane moorden. In de strafeis is niet gemotiveerd waarom levenslange gevangenisstraf geen passende straf zou zijn.

37. De doodstraf is in Suriname in 1927 voor het laatst op wettige wijze bepaald en voltrokken. Navrant is dat Eddy Hoost, voormalig advocaat en vanaf 1975 minister van Justitie in onafhankelijk Suriname, als minister met klem heeft gepleit voor afschaffing van de doodstraf, en in 1982 zelf één van de vijftien geëxecuteerde slachtoffers was. Het militaire gezag onder leiding van Bouterse toonde zich tegenstander van die afschaffing. Hoosts opvolger Haakmat was in 1983 de opvatting toegedaan dat..

“de rechtsontwikkeling van het Surinaamse volk nog niet van dien aard is dat de doodstraf kan worden afgeschaft.”²²

Een soortgelijk argument werd in de 19e eeuw door de koloniale wetgever in zeer crue bewoordingen gebezigd ten faveure van de handhaving van de

²² Mr.drs. A.R. Haakmat, in: De Waarheid, woensdag 29 juni 1983.

doodstraf in Suriname. De koloniale wetgever vond dat de doodstraf in Nederland wel, maar in Suriname níet gemist kon worden omdat deze:

“(...) van alle straffen de meesten indruk maakt op eene onbeschaafde bevolking, en haar vervult met ontzag voor de macht van het hoogste gezag, zonder welk ontzag handhaving van de rechtsorde onmogelijk is.”

Terwijl het Decembermoordenproces gaande was, is in Suriname uiteindelijk in 2015 de doodstraf afgeschaft. Bouterse, die aanvankelijk tegenstander van die afschaffing was, zag nu natuurlijk de bui hangen.

38. U vraagt zich wellicht af waarom ik in deze lezing steeds zo benadruk dat de rechters van de Krijgsraad en van het Hof van Justitie als moedige rechters verdienen te worden geboekstaafd. Welnu, ik doe dat omdat deze rechters zich op bewonderenswaardige wijze hebben ontworsteld aan wat de schizofrenie van een rechtssysteem in een dictatuur kan worden genoemd.

Die schizofrenie was in Suriname volop aanwezig. Alles leek immers normaal. De politie regelde het verkeer, arresteerde dieven en verkrachters, en rechters vonnisten in dat soort zaken op volkomen reguliere wijze, evenals bijvoorbeeld in scheidingszaken. Maar het wás niet normaal. De grimmige werkelijkheid van wat zich op 8 december 1982 op Bastion Veere had voltrokken bleef tot aan de beschikking van het Hof van Justitie van 30 oktober 2000 volledig buiten het juridische blikveld. De Surinaamse rechter heeft al die tijd, net als vele van zijn

ambtsgenoten in Chili, Argentinië en Brazilië – om maar een greep te doen – recht bedreven in een “schizofreen rechtssysteem”, zoals Sergio Politoff het noemt in zijn belangrijke NJB-artikel “Rechters in militaire dictaturen”.²³

Ook landen zonder rechtsstaat hebben vele uiterlijke verschijningsvormen van een rechtsstaat: er zijn wetboeken, paleizen van justitie, rechters, advocaten, officieren van justitie, en, niet te vergeten, gevangenissen. En net als Bouterse in zijn zogeheten resolutie deed, wordt in dat soort landen vaak onbeschaamd beroep gedaan op het recht en de rechtsstaat, terwijl tegelijkertijd de waarden van het recht en de rechtsstaat worden verkracht. Want één discreet telefoontje van de machthebber aan een minister van justitie, president van een rechtbank of hoofdofficier van justitie kan in dictaturen volstaan om al het ogenschijnlijk aanwezige en ogenschijnlijk geldende recht aan de kant te schuiven. Zo ontstaat wat ik zou willen noemen een “*imaginaire rechtsstaat*”, waarmee het volk wordt misleid.

Terecht merkt Politoff op dat het kernprobleem voor rechters in dictaturen is de prijs die zij vanuit hun eigen waardigheid bereid zijn te betalen voor de eigen carrière en vooral of men nog in staat is de eigen werkzaamheden als rechtspraak te bestempelen. We hoeven niet zover te gaan als Gustav Radbruch, die zei dat de enige goede jurist een jurist met een slecht geweten is.²⁴ Het geweten van de Surinaamse rechters lijkt mij uitstekend te zijn geweest, want uiteindelijk

²³ Prof. Sergio I. Politoff, ‘Rechters in militaire dictaturen’, NJB 1984, blz. 377-382.

²⁴ Gustav Radbruch, *Eine Feuerbach-Gedenkrede: sowie drei Aufsätze aus dem wissenschaftlichen Nachlass*, Tübingen 1952, blz. 24 e.v.

hebben zij de schizofrene juridische werkelijkheid in Suriname krachtdadig een halt toegeroepen. Zij hebben aangetoond dat zij geen radertje in de staatsterreur van Bouterse en zijn trawanten wensen te zijn. Zij zijn een lichtend voorbeeld voor alle gewetensvolle juristen, zowel in Suriname als daarbuiten.

Radbruch merkte ook nog treffend op dat de suprematie en toepassing van de mensenrechten niet ergens *“im Himmel der Werte über uns wohnen”*, maar verwezenlijkt worden *“im Richterstande”*.²⁵

Het optreden van de Surinaamse rechters doet mij sterk denken aan de rechters die in 1943 in Leeuwarden *“om des gewetens wille”* een verzetsdaad pleegden door iemand een uiterst lage straf op te leggen om te voorkomen dat hij zijn straf moest ondergaan in het beruchte *Arbeitseinsatzlager Erika* bij Ommen, waar velen gedetineerden omkwamen.²⁶ Pompe schreef in zijn noot hieronder het volgende:

“De grote waarde van het arrest is gelegen in de uitdrukkelijke getuigenis voor het Recht tegen een brutale schennis van wet en Recht beide van vanwege de bezettende macht.”

39. Tot slot merk ik op dat binnenkort de pleidooien zullen worden gehouden, waarna ook nog repliek en dupliek zullen volgen. Een eindvonnis valt op zijn

²⁵ Radbruch, o.c., blz. 33.

²⁶ Hof Leeuwarden 25 februari 1943, NJ 1951, 643 met noot WP.

vroegst ergens in 2018 te verwachten. Legt de Krijgsraad de geëiste straf van 20 jaar op, dan komt dat gelet op de leeftijd van de hoofdverdachte de facto neer op levenslange gevangenisstraf. En dat heeft hij wat mij betreft geheel verdiend. Helaas moet ik op dit punt nog wel een laatste juridische absurditeit vermelden. En die absurditeit is dat de Surinaamse Grondwet Bouterse in principe toestaat zichzelf gratie te verlenen. Maar wellicht zou zo'n gratie, net als destijds in Argentinië, door de rechter weer ongedaan gemaakt kunnen worden.²⁷ Of in de nabije toekomst de Surinaamse rechtsstaat de vlag kan uithangen, zal dus nog moeten blijken.

- - - EINDE - - -

²⁷ Elliott Gotkine, 'Judge annuls 'Dirty War' pardons', BBC News, 19 maart 2004.